

SKUP 2008 – 37

Prosjekt:	MVA-saken
Medarbeider:	Torfinn Skåttet m.fl.
Publikasjon:	Laagendalsposten
Publisert:	Juni – november 2008
Medium:	Avis
Tema:	Næringsliv og forvaltning

MVA-SAKEN

Metoderapport til SKUP-prisen 2008

Omfang: Publisert i Laagendalsposten 3. juni til 25. november 2008. Totalt 58 artikler (medregnet både hovedsaker og undersaker).

Journalister: Torfinn Skåttet, Cato Martinsen, Lars Andreas Ellingsgard Øverli og Kjetil Stormark

Redaksjon: Laagendalsposten

Stasjonsbakken 3

3611 Kongsberg

Tlf. 3277 1000

Kontaktperson: Nyhetsredaktør Per Skøien,

tlf. 922 33 648

Laagendalsposten

Stasjonsbakken 3

3611 Kongsberg

1. SAMMENDRAG

Kongsberg Tomteselskap er heleid av Kongsberg kommune, og har ordføreren som generalforsamling. Selskapet har utelukkende politikere i styret, og er et viktig politisk redskap i byutviklingssammenheng. Det vakte derfor betydelig oppmerksomhet da Laagendalsposten

4. oktober 2008 skrev at selskapet

kan ha brutt loven ved å be

en anleggsentreprenør om å ikke

fakturere merverdiavgift (mva) for

det skatteeksperter mente var mvapliktige

tomtearbeider. Avtalt ramme for tomtearbeidene på boligfeltet

«Blåbærtoppen» i Kongsberg, var på

1,2 millioner kroner. Arbeidene var utført av anleggsentreprenøren

BAS Anlegg. Lp påviste at tomteselskapets

daglige leder Hasse Svensson personlig hadde gitt beskjed om at

arbeidene IKKE skulle faktureres mva for.

Som en følge av Laagendalspostens nyhetsartikler, er det iverksatt

skattegransking i regi av Skatt Sør, som

først omfattet Kongsberg Tomteselskap og BAS Anlegg og senere ble

utvidet til også å inkludere Kongsberg

Entreprenør og entreprenørselskapet Brødrene Alseth. I tillegg har kommunestyret besluttet å granske alle sider av tomteselskapets drift. På toppen av dette har styret i tomteselskapet pålagt daglig leder munnkurv om saken.

Siden 4. oktober 2008 og fram til i dag, 21. januar 2009, har Hasse Svensson ikke fått lov til å ytre seg offentlig om denne saken.

Idet denne rapporten føres i pennen, er vi i ferd med å publisere en nyhetssak om at skatteetaten har konkludert med at de faktiske forhold som er avdekket er i strid med norsk lov, og at det er funnet en lang rekke enkeltsaker med unndragelser av merverdiavgift. De manglende mva-innbetalingene skal være på minst 1,5 millioner kroner, og den største enkeltsaken skriver seg fra Kongsberg Entreprenør, som tok over oppdraget på Gamlegrendåsen Syd i Kongsberg da BAS Anlegg ble slått konkurs. Vår research har også avdekket detaljene rundt ytterligere en av enkeltsakene som skatteetaten åpenbart har funnet.

Ingen tidligere graveprosjekter i regi av Laagendalsposten har utfordret både næringslivseliten og kommunetoppene i Kongsberg-distriktet på en og samme tid. Motreaksjonene har heller ikke latt vente på seg.

Laagendalsposten er truet med handelsstandsboikott, leserboikott og privat straffesak. Våre medarbeidere er blitt skjelt ut og mistenkeliggjort for sine motiver. Lps nyhetsredaktør opplevde dessuten at hans private forhold ble blandet inn av Kongsberg Tomteselskap i et intervju, og der daglig leder tilbød seg å bidra til at det ble raskere asfaltet i gata hans.

Laagendalsposten har brukt betydelige ressurser og anstrengelser på å komme i mål med dette prosjektet, som går langt utover det redaksjonen strengt tatt har rammer for og i forhold til hva vi har gjort noen gang tidligere.

Prosjektet har representert betydelige metodeutfordringer, i tillegg til at prosjektteamet holdt på å gå i oppløsning underveis pga av prosjektet viste seg å bli atskillig mer langvarig enn antatt.

Blåbærtoppen boligfelt

4 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008

2. HVORDAN KOM ARBEIDET I GANG?

4. oktober 2007 klokken 13.40 kom det en anonym e-post til redaksjonen. Mailen hevdet at Kongsberg Tomteselskap prøvde å unndra merverdiavgift. Konkretiseringsgraden var såpass stor at daværende

nyhetsredaktør Kjetil Stormark reagerte kjapt. Dette var ikke en gærning. Dette var en slik mail man gjør lurt i å ta på alvor.

I løpet av en time sendte han svar tilbake, med bare en setning: «Kan vi snakkes på tlf?».

Svaret lot vente på seg, og kom ikke før neste morgen. Men da skjedde til gjengjeld ting ganske raskt. Tipset kom helt åpenbart fra miljøet rundt entreprenørbedriften BASAnlegg. Dette selskapet stod med det ene beinet i tingretten etter en opprivende tilsynssak igangsatt av Kongsberg kommune. BASAnlegg hadde også en langvarig og eskalerende konflikt med Kongsberg Tomteselskap, en av sine viktigste kunder.

Tipset refererte spesifikt til Laagendalspostens artikkel samme dag, der Kongsberg kommune fortalte at BASAnlegg hadde mistet ansvarsretten etter flere graverende funn. Mange mente tomteselskapet langt på vei var skyld i det som skjedde. Plutselig var det mange mennesker som var sinte, og som ikke lenger hadde noe å tape på å snakke.

Det var i denne situasjonen avgjørende å få ut så mye informasjon som mulig, så tidlig som mulig, før folk ombestemte seg eller fikk motiver for å ville være mer tilbakeholdne med å fortelle det de visste. Stormark dro senere samme dag ut til et sted han visste folk samlet seg. Her satt han i nærmere tre timer. Dette var første gang vi møtte daglig leder, Bjørn Vidar Haugen, som imidlertid valgte å holde avstand og ikke ville gi opplysninger utover det som var offentlig kjent. Men da Haugen forlot rommet, snakket andre villig vekk.

Oppholdet ga et solid grunnlag for å skrive et første notat, med informasjon om en lang rekke navn på personer som kunne tenkes å vite mer om ulike enkeltforhold i anleggs- og entreprenørbransjen i Kongsberg, og virksomheten til Kongsberg Tomteselskap i særdeleshet. Opplysningene var imidlertid fragmentariske og preget av sinne og sterke emosjonelle føringer. Det var derfor et materiale som vi brukte med betydelig varsomhet, og som ikke umiddelbart var så enkelt å forvandle til kjappe sidetopper. Til det var mange av påstandene for sterke og dokumentasjonskravene for store.

3. PROBLEMSTILLING VED OPPSTART

Som en følge av det første nyhetstipset, gjennomførte vi et betydelig antall oppfølgingsintervjuer med personer i ulike miljøer. Interessen var uansett vekket.

De neste månedene ble brukt til å lete vaksomt etter elementer som kunne bringe oss videre.

Da vi for alvor satte i gang å arbeide med prosjektet, brukte vi en whiteboard-tavle til å skrive opp de viktigste problemstillingene vi skulle forfølge.

Første tips kom i form av en anonym e-post.

Whiteboard-tavla fulgte oss hele veien.

MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 5

På bakgrunn av innspillene vi da hadde fått fra et 20-talls forskjellige kilder, skrev vi opp følgende hovedpunkter

(noe forenklet):

- Anbudsregler (følger ikke)
- Unndro midler fra beskatning
- Visste om vedtak før de ble fattet
- Drev selskap til konkurs?
- Bestikker ledere med asfalt?
- Stjal stein fra KIF-huset?
- Unik maktrolle/tar kontroll over bydeler
- Hasse Svenssons nettverk
- Rettssak mot KTS/forsynte seg med masse fra tomt
- Krise i tomtesituasjonen på Kongsberg

Det var bare noen av hovedpunktene i de utrolige historiene vi ble konfrontert med. Vi følte oss hensatt til italienske mafi atilstander da vi forsøkte å systematisere alle påstandene og tipsene.

4. PROSJEKTETS ULIKE FASER

Arbeidet har tatt særdeles lang tid. For å sitere ansvarlig redaktør Jørn Steinmoen: «Ikke noen gang i

Laagendalspostens historie, fra avisen ble etablert i 1903 og fram til i dag, har vi brukt så store ressurser på en nyhetssak». Dvs før publisering av første artikkel. Det tok totalt ett år fra Laagendalsposten fikk det første, anonyme tipset på e-post og til vi var i mål.

I løpet av dette ene året, ble det satt av et eget graveteam med to personer, pluss at ytterligere en journalist ble koplet på etter hvert, i tillegg til at Lps nyhetsredaktør fungerte som skrivende coach og reportasjeleder. I samme tidsperiode opprettet Laagendalsposten dessuten et eget teamrom, der det praktiske arbeidet i stor grad har foregått.

Arbeidet har vært ekstremt krevende, med sterke motkrefter og reaksjoner i eget lokalsamfunn. Det har vært krevende både å innhente og verifisere opplysninger, samt få fortolket og analysert de funnene vi har gjort underveis. Laagendalspostens motiver for å avdekke de

faktiske forhold i saken er løpende blitt sterkt mistenkeliggjort. For å make å gjennomføre prosjektet, har det vært nødvendig å gå ut over redaksjonens etablerte budsjettammer samt i en periode å fristille nyhetsredaktør fra de daglige rutinegjøremål. Det siste for å frigjøre tid til å sammenstille reportasjeserien og kvalitetssikre alle enkeltstående fakta.

4.1. Innledende fase – oktober 07/mai 08

Vi hentet tidlig inspirasjon fra ulike metoderapporter på Skups hjemmesider, for å få ideer til hvordan vi kunne organisere og gjennomføre prosjektet. Spesielt nøye gikk vi gjennom de diplom-vinnende metoderapportene til Østlandets Blad («Anbudssaken» – diplomvinner 2005) og Tønsbergs Blad («Ukultur i Tønsberg» – diplomvinner 2006). Vi så tidlig at saken om Kongsberg Tomteselskap hadde flere paralleller, kanskje spesielt med saken fra Tønsberg.

Lps teamrom.

6 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008

Vi bestemte oss innledningsvis for å bruke mye tid på research før publisering av første nyhetssak, fordi vi fryktet at informasjonstilfanget ville tørke inn så fort saken begynte å rulle i spaltene. Spesielt mye tid brukte vi på å finne ut hva motivet kunne ha vært for å eventuelt bryte loven og betale for lite merverdiavgift. Som ledd i dette arbeidet brukte vi mye tid på å støvsuge en rekke offentlige registre for opplysninger som kunne gi antydninger om koplinger og eventuelle økonomiske fordeler.

4.2. Graveteam opprettes – ultimo mai/ultimo juni

Vårt forsøk på å løse saken parallelt med løpende nyhetsarbeid i redaksjonen fungerte heller dårlig. Etter hvert måtte vi derfor revurdere tilnærmingen vår, og i stedet opprette et eget prosjektteam på to dedikerte journalister, med løpende oppfølging av nyhetsredaktør. Det skjedde 26. mai 2008.

4.2.1. Flere anonyme tips

I en tidlig fase valgte vi også å kjøre en «avspøringsmanøver» på trykk, for å riste litt i treet og se hva som ramlet ned av opplysninger og eventuelt nye kilder. Temaet vi valgte oss, var en sak om at det var strid om tomteselskapets anbudspraksis. Dette var dessuten en alvorlig problemstilling med stor prinsipiell betydning og interesse. Temaet hadde vært med på vår opprinnelige arbeidsliste allerede fra starten av prosjektet.

Og helt riktig. Etter noen dager med nyhetsfokus på tomteselskapet; inndeiset et par nye og svært informative, anonyme tips av samme typen som tidligere.

Disse tipsene var påfallende presise. Vi har så langt ikke greid å påvise noe feil i de anonyme tipsene vi mottok, men vi har ikke greid å kildebelegge alle påstandene heller. Vi har dermed bare benyttet en brøkdel av alle opplysningene som stod der.

Vi brukte en del tid på å prøve å analysere oss frem til hvem avsenderen kunne være, om det var en og samme person hele tiden, eller om det var flere anonyme avsendere. Dette viste seg imidlertid å være lite fruktbart og resulterte i lite. Vi fant aldri ut hvem som sendte oss disse tipsene.

4.3. Vi må ta en pause – på grunn av ferieavvikling

Opprettelsen av et graveteam ga oss en kraftig aksellerering i prosjektet, og der vi innhentet store mengder informasjon i løpet av de neste fire ukene. Men trolig gikk vi litt for bredt ut.

I slutten av juni, etter å ha vært nesten tre personer i sving i en måned, må vi innse at vi ikke greier å komme i mål før folk og fe skal ha ferie. Det gjelder både egen stab og det meste av intervjuobjekter.

4.4. Teamet går i «oppløsning» – og gjenoppstår

Prosjektet ble etter hvert såpass langvarig og omfattende at vi fikk betydelige utfordringer. Den ene årsaken var at ett av team medlemmene (Cato Martinsen) tidlig i 2008 fikk godkjent en lenge ønsket studiepermisjon i Latin-Amerika, mens det andre, opprinnelige hovedmedlemmet av teamet (Torfinn Skåttet) sensommeren 2008 ble tilbudt og takket ja til ny jobb i avisen Telen i hjemkommunen Notodden. Siden Torfinn arbeidet 50 prosent sport, og i tillegg hadde litt for mye ferie og avspasering til gode, var han i realiteten lite tilgjengelig utover høsten og fram til han skulle slutte 1. november.

Vi endte dermed opp i den særdeles utfordrende situasjonen at vi måtte forsøke å ferdigstille prosjektet uten å ha nevneverdig tilgang til det opprinnelige teamet som påbegynte arbeidet. Og det var ingen enkel oppgave, for å si det pent.

MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 7

Etter diskusjoner i redaksjonsledelsen, valgte vi å håndtere dette ved å gjøre to ting:

- Vi koplete på ytterligere en journalist, Lars Andreas Ellingsgard Øverli. Men Lars hadde ikke jobbet med prosjektet i det hele tatt fram til da.
- Fristilling av nyhetsredaktør, for å frigjøre all tid til prosjektrettet nyhetsarbeid i fire uker. Nyhetsredaktør kjente allerede prosjektet godt, gjennom løpende reportasjeledelse og coaching, og var derfor den som hadde

de beste forutsetningene for å redde prosjektet fra å revne fullstendig. Det var ikke en ideell løsning, sett fra et ledermessig og pedagogisk ståsted, men helt nødvendig for å komme i mål.

I praksis ble det slik at vi med virkning fra midten av september 2008 opprettet et nytt graveteam med Lars Andreas Ellingsgard Øverli og Kjetil Stormark som medlemmer, mens Torfinn Skåttet deltok de gangene han hadde anledning.

Nettredaktør Per Skøien tok i prosjektperioden over nyhetsredaktørs løpende, administrative gjøremål.

5. JOURNALISTISKE METODER

5.1. Skriftlige kilder

Noen av de viktigste informasjonskildene og dokumentene i arbeidet med dette prosjektet har vært:

- Regnskaper og bilag fra BAS Anlegg
- Fakturajournal fra BAS Anlegg, med oversikt over utestående fordringer
- Foretaksinformasjon og regnskapsutskrifter fra Brønnøysund-registrene
- Vedtekter for Kongsberg Tomteselskap
- Infotorg/Eiendomsregisteret
- Byggemapper i Kongsberg kommunes arkiv
- Gjennomgang av samtlige dokumenter fra behandlingen av Reguleringsplan 131 Raumyr Nord, Kongsberg kommune
- Gjennomgang av samtlige dokumenter fra behandlingen av Reguleringsplan 219 Gamlegrendåsen Syd, Kongsberg kommune
- Gjennomgang av samtlige dokumenter fra behandlingen av Reguleringsplan 336 Gamlegrendåsen Nord, Kongsberg kommune
- Gjeldende og tidligere års kommuneplaner
- Prislister over tomter som er solgt av Kongsberg tomteselskap, lister som også inneholdt navn på kjøperne av de tomtene som allerede var solgt.
- Gule sider
- Ravninfo, herunder rolleutskrifter og annen foretaksinformasjon
- Tilsynssak mot BAS Anlegg, innledet september 2007, av plan- og næringsetaten i Kongsberg kommune
- Laagendalspostens eget arkiv, herunder gamle dokumenter fra tidligere konkurser som involverte deler av persongalleriet som på ny var aktuelle i denne sammenhengen
- Lov om merverdiavgift, 19. juni 1969 og annen informasjon som lett finnes gjennom den søkbare databasen

til Lovdata

- Rundskriv fra Skattedirektøren, R27/14.1.1974, som berører Skattedirektoratets vurderinger av hvilke regler som gjelder for avgiftsfritak for vegbygging
- Forskrift om overgangs- og særregler for næringsdrivende som utfører vegarbeid i siste omsetningsledd, fastsatt av Skattedirektoratet 5. desember 1972, siste gang endret 21. desember 2004.
- Doffin, databasen over alle offentlige anbud
- Vedtak i EFTAS overvåkingsorgan vedrørende salg av offentlig eiendom og bygninger (27 599 COL, datert 17.11.1999)

8 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008

- Politiske vedtak i Kongsberg kommunestyre som førte til opprettelsen av og senere føringer for virksomheten til Kongsberg Tomteselskap
- Brev datert 26. mai 2008 fra Kongsberg kommune, vedrørende «Praktisering av lovverk knyttet til åpenhet i kommunale selskaper», som er et svar på et brev fra Laagendalsposten, datert 22. mai samme år med spørsmål om hvilken praksis kommunen ønsket skulle følges i sine kommunale datterselskaper
- Metoderapporter SKUP
- Sluttinnberetning til Kongsberg Tingrett om konkursboet etter BAS Anlegg, utarbeidet av bobestyrer, advokat Jørgen H. Neumann, datert 22. juli 2008
- Årsmelding for Kongsberg Tomteselskap, 2007.
- Borevisors rapport til Kongsberg Tingrett om konkursboet etter BAS Anlegg, utarbeidet av statsautorisert revisor Gisle Haukvik i Ernst & Young.
- Tilbudsprotokoll, datert 22.11.2006, fra Kongsberg Tomteselskap for Gamlegrendåsen Syd, etappe 4, der BAS Anlegg fikk oppdraget

Vi har i tillegg prøvd å få tilgang til, men foreløpig uten å lykkes:

- Styreprotokoller fra Kongsberg Tomteselskap
 - Øvrige anbuds- og innkjøpsprotokoller fra Kongsberg Tomteselskap
- Tomteselskapet har så langt avvist at de omfattes av Offentlighetsloven eller den nye Offentleglova (se også delpunkt «5.4.3. Ekspertjakt»).

Her forbereder vi en innsynsbegjæring med hjemmel i den nye Offentleglova, slik at dette realitetsbehandles utpå vårparten en gang.

5.2. Dokument- og informasjonshåndtering

Prosjektet har generert store mengder dokumenter og informasjon, og det har vært krevende å håndtere disse informasjonsmengdene. Vi har anslagsvis innhentet og

gjennomgått mer enn to hyllemetere med dokumenter som ledd i arbeidet med prosjektet.

På et tidspunkt i prosjektet brukte vi en uke utelukkende på dokumentanalyse, før vi begynte på ferdigstillingen av de første nyhetssakene.

5.2.1. Fargesystem

I et forsøk på å manøvrere i disse informasjonsmengdene, opprettet vi en mappestruktur som delstok opp i seg et enkelt fargesystem:

- FARGELØSE (TITTELOMSLAG): Personmapper
- FARGELØSE (TITTELOMSLAG): Bedriftsmapper
- RØD/GULT: Mapper på ideer til enkeltstående nyhetssaker (disse forandret farge når vi mente dokumentasjonskravet var innfridd og utkast til nyhetssak skulle skrives). Alle enkeltstående dokumenter som var nødvendig til den aktuelle nyhetssaken ble duplisert og lagt inn i hver mappe der dokumentet ble ansett for å være nødvendig.

Lps samlede, skriftlige dokumentasjon.

Vårt enkle fargesystem, bestående av fargede plastmapper.

MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 9

- GRØNT: Temamapper (der vi hentet opplysninger til nyhetssaker eller inspirasjon til videre research)

Pedagogisk sett hadde det kanskje vært enklest dersom systemet gikk andre veien, fra rødt via gult til grønt.

Men det var nå en gang slik det ble.

I tillegg opererte vi med:

- Skriftlige arbeidslister
- Researchlogg – begge journalister skrev dette, og sendte løpende kopi til skrivende reportasjeleder
- Idelister til nyhetssaker, med oversikt over dokumentasjonskrav

5.3. Dokumentanalyse og relasjonskart – versjon 2.0.

Sett i ettertid ville arbeidet ha vært forenklet en del ved bruk av mer avanserte og databaserte systemer for analyse.

Vi ser ikke bort fra at vi kan ha gått glipp av viktige puslebiter fordi vi bare har gjennomgått dokumentene

manuelt. Ideelt sett burde vi ha opprettet et eget databaseområde, hvor vi la inn alle word-dokumenter samt

skannet inn dokumenter i søkbart pdf-format, med fritekstsøkmuligheter. Dette ville alene ha hjulpet ganske mye.

Vi har også påbegynt arbeid med å legge inn informasjon i et relasjonsanalyseprogram om hver enkeltperson i sakskomplekset. Dette arbeidet er ikke ferdigstilt. Vi har så langt brukt et dataprogram kalt «The Brain» til dette

arbeidet. Etter noe arbeid er vi blitt litt usikre på om programmet er helt optimalt for formålet, samt om saken utvikler seg i en slik retning at en slik nyhetssak antas å være naturlig. Skulle vi velge å forfølge dette prosjektet, har vi imidlertid innhentet navn på et par, tre alternative løsninger hva gjelder programvare.

5.4. Muntlige kilder

5.4.1. Primærkilder

Vi har intervjuet minst 100 muntlige kilder som ledd i arbeidet med MVA-saken. Flere sentrale kilder har ikke ønsket å stå fram, av frykt for reaksjoner fra lokalsamfunnet.

Dette er noen av kildene vi har benyttet:

- N.N, ansatt i entreprenørbedrift i Kongsberg
 - N.N, tidligere ansatt i entreprenørbedrift i Kongsberg
 - N.N, tidligere ansatt i Kongsberg kommune
 - N.N, person med kontakter i Kongsbergs næringsliv
 - Hasse Svensson, daglig leder i Kongsberg Tomteselskap
 - Reidar Øxnevad, styreleder i Kongsberg Tomteselskap. Øxnevad er også en sentral Ap-politiker
 - Odd Frode Johannessen, Frp-politiker og nestleder i styret i Kongsberg Tomteselskap
 - Johannes Alseth, daglig leder i entreprenørbedriften Brødrene Alseth
 - Trygve Løvås, daglig leder i Kongsberg Entreprenør
 - Ordfører Vidar Lande, Kongsberg kommune
 - Tidligere plan- og næringssjef Tore Steinar Kristoffersen, Kongsberg kommune
 - Teknisk sjef og fung. plan- og næringssjef, Øyvind Engedahl, Kongsberg kommune
 - Kommuneplanlegger Ingebjørg Trandum, Kongsberg kommune
 - Arne Ueland, tekniske tjenester, Kongsberg kommune
 - Jon Vatnebryn, saksbehandler i plan- og næringsetaten i Kongsberg kommune
 - Arnt Idar Jørstad, saksbehandler i plan- og næringsetaten i Kongsberg kommune.
 - Geir Horvei, teknisk etat Kongsberg kommune
- 10 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008
- Petter Grimsgaard, plan- og næringsetaten i Kongsberg kommune
 - Ingar Vaskinn, næringsutvikler i Kongsberg kommune
 - Tidligere seksjonsleder Synnøve Bergrem i Kongsberg kommune
 - Bjørn Vidar Haugen, tidligere daglig leder i BAS Anlegg
 - Runar Hollerud, tidligere anleggsleder i BAS Anlegg
 - Britt Kolstrøm, tidligere kontorleder i BAS Anlegg
 - N.N., person med innsikt i virksomheten til BAS Anlegg
 - Per Sandaker, tidligere ansatt i BAS Anlegg
 - Tom Johansen, tidligere ansatt i BAS Anlegg
 - Øystein R. Kristoffersen, daglig leder i Norsk Eiendomskompetanse AS

- Are Bråthen, daglig leder i PK Hus og en av to eiere i selskapet Ivar Eiendom (som han eier sammen med Iver Spiten)
- Kommuneadvokat Frode Lauareid, Kongsberg kommune
- Ole Feet, administrerende direktør i Block Wathne
- Statsautorisert revisor Gisle Haukvik i Ernst & Young
- Konkurransetilsynet
- Advokatforeningen
- Advokat Jørgen H. Neumann, bobestyrer for boet etter BAS Anlegg
- Advokat Fredrik Neumann, sønn av Jørgen H. Neumann og advokat ved samme advokatkontor i Kongsberg
- Sørenskriver Stein Husby, Kongsberg Tingrett
- Terje Lystad, ass banksjef Sparebank 1 Kongsberg
- Kristin Franck, tidligere ansatt i Sparebank 1 Kongsberg
- Forretningsjurist Stig Atle Mathisen
- Tom Roger Olsen, daglig leder i selskapet Herumveien Eiendom
- Jarle Huseby, daglig leder Huseby entreprenør
- Advokat Robert Myhre, tidligere sekretariatsleder for Kofa og ekspert på offentlige anbudsregler
- Underdirektør Ove Buan, Skatt Sør
- Leder for økoteamet ved Søndre Buskerud politidistrikt, Ole Johan Brett
- Mer enn 20 personer som er berørt direkte eller indirekte av tomteselskapets disposisjoner
- Mer enn 10 personer/familier som har kjøpt tomter av Kongsberg Tomteselskap
- Kilder i ulike velforeninger på Gamlegrendåsen i Kongsberg
- Ca 20 grunneiere
- Kilder i Mesta
- Ulike kilder i Jondalen i Kongsberg, der Kongsberg Tomteselskap har vært involvert i en konflikt rundt lokalisering av et fremtidig bolifelt
- Medlemmer av kommunestyret i Kongsberg..
- Medlemmer av kontrollutvalget i Kongsberg kommune.
- Buskerud kommunerevisjon.

5.4.2. Konfrontasjonsintervjuer

Vi gjennomførte i den siste fasen av prosjektet, dvs før publisering, en serie på fire konfrontasjonsintervjuer, tre med tomteselskapets daglige leder og det siste med også styrets leder og nestleder tilstede. Alle disse konfrontasjonsintervjuene var planlagt til minste detalj, alle spørsmål nøye utarbeidet i forkant av intervjuene og samtlige intervjuer ble skrevet ut i sin helhet.

På denne måten fikk vi dekket alle temaer og saksområder som vi teoretisk sett kunne tenkes å ville skrive om.

Dette viste seg senere å være ganske nyttig, fordi det første styret gjorde var å ilegge daglig leder munnkurv om saken. Men da hadde vi allerede de kommentarene og bekreftelsene vi trengte for å kjøre i gang. I motsatt fall kunne vi ha fått problemer.

MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 11

5.4.3. Ekspertjakt

Vi brukte mye tid på å finne fram til de riktige, juridiske ekspertene. Vi nøyde oss ikke bare med en eller to eksperter. Vi fant til slutt fram til tre eksperter som ga likelydende vurderinger av hvordan jusen var å oppfatte på området:

- Ole Gjems-Onstad, professor ved Handelshøyskolen BI og kanskje landets fremste ekspert innen skatterett.
- Frederik Zimmer, professor i rettsvitenskap (med spesialisering innenfor arv og skatt), Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo
- Ivar Krogh, seniorrådgiver ved Skatt Sør og juridisk rådgiver innad i Skatteetaten.

Disse var samstemte på at saker som forholdt seg slik vi presenterte dem, var det som hadde skjedd i strid med gjeldende MVA-lov. Dette var et budskap som ble fremført uten reservasjon. Vi diskuterte derfor lenge om vi skulle kjøre en konstaterende nyhetssak, og slå fast uten reservasjon at loven var brutt. Det valgte vi å ikke gjøre. Vi følte ikke vi kunne være 100 prosents sikre på at det ikke kom inn nye elementer inn som senere endret på forutsetningene for vurderingene, selv om bildet var rimelig tydelig der og da. Vi valgte derfor å bruke formuleringen «kunne ha brutt loven».

Senere supplerte vi med ytterligere en juridisk ekspert, som ble bedt om å vurdere forvaltningsmessige og offentlighetsmessige spørsmål i saken:

- Jan Fridthjof Bernt, professor ved juridisk fakultet på Universitetet i Bergen. Bernt er en av landets fremste kapasiteter på forvaltningsrett. Bernt mener at det er anledning til å kreve innsyn i virksomheten til Tomteselskap, og at det finnes hjemmelsgrunnlag trolig etter både den gamle og nye loven.

Bernts vurderinger er i skrivende stund foreløpig ikke publisert. Dette fordi vi venter på en naturlig anledning til å kjøre en ny oppdateringsrunde på saken.

5.5. En nyttig avsjekk

For å danne oss et bilde av Kongsbergs Tomteselskaps adferd over tid, samt for å kartlegge forholdet til

Kongsberg kommune, gjennomgikk vi samtlige kommunale reguleringsdokumenter i regulerings sakene for totalt tre bydeler i Kongsberg: Gamlegrendåsen Syd, Gamlegrendåsen Nord og Raumyr.

Årsaken var at vi hadde mottatt tips og påstander om at Kongsberg Tomteselskap i veldig stor grad fikk det enkelte mente var bekymringsfullt sterkt gjennomslag for sine synspunkter i ulike saker.

I stedet avdekket vi at det hadde vært tendenser til konflikter mellom enkelte saksbehandlere og tomteselskapet, noe som var nyttig informasjon å ta med seg videre.

5.6. Et feilskjær

Vi har hatt ett solid feilskjær underveis. Det er selvsagt ett for mye, og skyldes at vi dessverre valgte å stole på muntlig informasjon vi fikk fra Kongsberg Tomteselskap og den samarbeidende boligentreprenøren PK Hus.

I en nyhetssak der vi avdekket en tomtetransaksjon der de to selskapene kjørte et samarbeid seg i mellom i en

Ole Gjems-Onstad

Jan Fridthjof Bernt

12 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008

budsituasjon, kom vi i fare for å konstatere at selgerne hadde arvet tomten etter en avdød tante. Problemet var bare at tanten levde i beste velgående. I tillegg var det et par viktige detaljer og datoer som var feil.

Feilen var selvsagt vår, og vår alene. Vi beklaget på trykk, og fikk solid juling på telefon og med advokatslegge i leserbrevspalten, som naturlig er. Men vi ble en lærepenge rikere, selv om vi gjerne skulle vært dette feilskjæret foruten.

6. REAKSJONER FRA LOKALSAMFUNNET

Redaksjonsledelsen anslo i forkant av saken at MVA-saken kom til å bli en lakmустest på hva Kongsberg-samfunnet er laget av, og at reaksjonene kom til å bli mye sterkere enn i noen annen sak vi hadde kjørt tidligere.

Der har vi dessverre fått rett.

Ganske tidlig i saken valgte derfor ansvarlig redaktør å skrive en omfattende leder/kommentar der han redegjorde for Laagendalspostens rolle som vaktbikkje (finnes i større format i artikkelsamlingen bakerst).

Vi tror det var nyttig at vi tok oss tid til å forklare hvorfor vi gjorde det vi gjorde på trykk, og hvorfor vi satte søkelyset mot tomteselskapet. Men vi er likevel blitt skjelt ut og skreket til på telefonen, på gata under jazzfestivalen, i rådhuset og stanset på kolonialbutikken, med klare tilbakemeldinger om det vi «holder på med».

Redaksjonen er blitt truet med politianmeldelse, leserboikott, handelsstandsboikott og privat straffesak, hvorav intet er blitt noe av, bortsett fra at det er levert inn en PFU-klage mot oss. Denne er ennå ikke ferdigbehandlet av PFU-sekretariatet.

Det har imidlertid forekommet et par kraftige utfall mot oss i spaltene, som egentlig er overraskende få, saken tatt i betraktning. Men da leserne fikk anledning til å si sin ærlige og usensurerte mening anonymt via nettet, i forbindelse med en lesermarkedsundersøkelse som ble utført for Laagendalsposten i desember 2008, fikk vi passet vårt solid påkrevet. Og spesielt avtroppende nyhetsredaktør ble hudflått.

- Heksejakten på Kongsberg Tomteselskap og Hasse Svensson er onskapsfull, nedrig og under enhver kritikk. Det gleder meg stort at Kjetil Stormark nå forsvinner fra avisen og byen. Han har bragt stor skam over avisen.
- Synes LP har blitt mer tabloid de siste årene, med alt for stor vekt på å grave i mørka. Vi ønsker flere gladsaker fra lokalmiljøene, eksempelvis små og store arrangementer der barn er involvert.
- Ketil Stormark har vært en katastrofe for LP. Hans infame angrep på Hasse Svensson er fryktelige. Det er en skam at ansvarlig redaktør har latt ham holde på slik. Godt han nå forsvinner !
- Avisen har blitt klart mer tabloid i de siste årene. Det er helt fair å dekke / avdekke saker med betent innhold, men det synes som om store overskrifter og negativ vinkling til tider er viktigere enn saklig innhold.
- Hovedgrunn for tilbakemelding på at LP har blitt dårligere er måten den såkalte nyhetsredaktøren har dekket Kongsberg Tomteselskap og heksejakt på enkelt personer. Takk og lov for at den personen forlater LP...
- Slutt med skandalenyheter, det passer seg ikke for ei lokalavis.

- Jeg synes til tider at avisa snakker midt imot byens næringsliv i stedet for å bygge opp under og

redeMVA-

saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 13

være positiv overfor de bedriftene som er her i byen

- For bare ett par tre år siden syntes jeg at LP var en god lokalavis, men da man byttet redaktør ble avisen bare dårligere og dårligere og nå har vår familie nesten sluttet og lese den helt. Synd, men sant.

- Det har allerede hjulpet at K. Stormark er borte, han hadde ingen ting i en lokalavis å gjøre. Tørre å skrive i en negativ /kritisk tone også mot sterke aktører. mange rundt i kongsberg distriktet som det har blitt skrevet om, men da på en pyntet måte.....

- Laagendalsposten har de siste to årene utviklet seg til en usympatisk avis.

- Etter LP byttet redaktør for noen år tilbake begynte avisen med en SE og HØR journalistikk som

ikke passer for en avis med lokal forankring. I og med nåværende redaktør slutter skal vår husstand

abonnere noe lenger for å se om ny redaktør kan endre tilbake til forrige profil LP hadde. Hvem

avis med respekt for seg selv bruker 2-4 forsider på hvor sandsekkene etter flommen i 2007 har

blitt av? Eller bruker så mye spalteplass på tomteselskapet for å prøve å få frem en syndebukk ifm

med skatteforvirring. Vi snakker om småpenger i forhold til hva tomteselskapet har skapt og gjort

for Kongsberg. Det var virkelig under for hva jeg forventer av en lokalavis. Skam dere!

- Serien Kongsbergs voksesmerter fremstår patetisk og konspiratorisk.

Viser at LP ikke forstår næringsliv

eller lokalbefolkningens behov. LP har verken kompetanse eller troverdighet på dette

området. Vaktbikkja Storemark og hans team er et godt eksempel. Alle skjønner at det er personlige

drivere som ligger bak. Resultatet har blitt en svært uklar redaksjonell profil som jeg ikke kan forstå

er i LPs interesse å bygge videre på.

Noen hyggelige tilbakemeldinger fant vi, i forhold til vår undersøkende journalistikk, men de var ikke mange:

- Fortsett med utfyllende/grundig/pågående/gravende journalistikk på saker som virkelig er av betydning

for framtiden til Kongsberg

- Er meget godt fornøyd at dere har begynt med mere gravende og kritisk journalistikk
- Som en generell infokilde fungerer LP ganske bra, men jeg savner en mer hissig og pågående lokalavis.

Positive næringsnyheter er dere bra på, men dere kan bli betraktelig mere undersøkende og aggressive i mange saker. Bli en mer menende avis - ta standpunkt og skap debatt.

- Kritisk journalistikk er bra, tomteselskapsaken er bra
- Så, for de som eventuelt var i tvil: Undersøkende journalistiske prosjekter er upopulære og krevende å gjennomføre i lokale medier. Men prosjektene blir ikke noe mindre viktige av den grunn.

7. PROBLEMSTILLING OG VURDERINGER UNDERVEIS

7.1. Kildejakt og «avsporinger»

Det har vært mange fristende digresjoner og avsporinger underveis. Hadde vi fulgt alle disse hadde vi trolig aldri kommet i mål, på grunn av sakens kompleksitet og omfang. Det har vært nyttig å hele tiden vende tilbake til whiteboarden og de opprinnelige strekpunktene. Det har vært reportasjeleders ansvar å påse at vi hele tiden har holdt oss til hovedsporet.

Men vi har tillatt oss et par, tre sidespor:

- Desperat tomtemangel i Kongsberg
- Krangel om lokalisering av et boligfelt i Jondalen i Kongsberg
- Konflikt mellom de opprinnelige eierne i konkursboet etter BAS

Anlegg og Sparebank 1 Kongsberg
(Sandsværbanken)

14 MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008

Årsaken er at dette har vært gunstige ekspedisjoner å benytte for å dra på kildejakt, samt at nyhetssakene har vært av et visst omfang og har hatt et sammenfallende fokus på årsakssammenhenger.

Vi har ikke tall på hvor mange (noe av dem banale, men underholdende) enkeltsaker vi har latt fare, men det må være et tosifret antall.

7.2. Skepsis i egen redaksjon

Siden prosjektet ble meget tidkrevende, og det i tillegg var vanskelig å gi detaljert informasjon om prosjektet til hele redaksjonen, var det krevende å ivareta prosjektets legitimitet. Dette førte, ikke unaturlig, til en del skepsis og avmålt holdning i resten av redaksjonen i forhold til hva vi egentlig holdt på med i teamrommet.

Vi er, for å være ærlige, litt usikre på hva vi kunne ha gjort for å motvirke denne reaksjonen. Trolig kunne vi ha

vært hakket flinkere til å ivareta den indremedisinske dimensjonen. Samtidig er det aldri noensinne tidligere blitt gjennomført et ettårig graveprosjekt i Laagendalspostens redaksjon tidligere. Dermed er det blitt en erfaring som ga en del nyttig kunnskap og innsikt som vi tar med oss videre.

7.3. Publiserings- og dimensjoneringsavveininger

Siden nyhetsredaktør har vært mer skrivende enn reportasjeleder og kontrollerende ledd i prosjektets siste fase, har ansvarlig redaktør tatt den rollen nyhetsredaktør normalt sett har hatt ved sammenliknbare situasjoner.

Ansvarlig redaktør har godkjent hver eneste avisside før disse er sendt trykkeriet, og der vi har hatt spesielt fokus på dimensjonering og personfokus.

Fra første øyeblikk har vi vært opptatt av å ikke rette et ensidig personfokus mot tomteselskapets daglige leder, selv om Hasse Svensson utvilsomt har vært sakens hovedperson. Vi har vært opptatt av at vi måtte balansere dette ved å bruke bilder der også selskapets styreleder var med, fordi også styret er ansvarlig for det som foregår i selskapet.

I flere enkeltsaker har vi valgt bort åpenbare personvinklinger fordi disse ville blitt for harde og belastende i et lokalsamfunn. I stedet har vi valgt å kjøre frem mer dempede stedsbilder og sekundære illustrasjoner. Selvsagt ikke i alle sammenhenger. Det ville ha blitt unaturlig. Men vi har forsøkt å finne et balansert uttrykk på trykk.

Vi har også i flere sammenhenger unnlatt å kjøre ferdigproduserte nyhetssaker eller besluttet å vente med publisering, fordi dimensjoneringsavveininger er viktige i slike saker og enda viktigere for en lokalavis. Hvis våre lesere føler at vi tar en sak fullstendig ut av proporsjoner, mister vi legitimitet og troverdighet. I tillegg vil vi begå et presseetisk overtramp mot dem som omtales i nyhetssakene og som dermed rammes av våre handlinger.

7.4. Habilitet og vikarierende motiver

Vi er gjentatte ganger beskyldt for å ha vikarierende motiver, for at vi ønsker å oppnå noe, uten at de som har beskyldt oss for dette har konkretisert beskyldningene. Påstandene er i første rekke blitt fremsatt av tomteselskapets styre, representert ved styreleder og nestleder.

Vi har hele tiden understreket at vi utelukkende har ønsket å drive journalistikk, og intet annet. Men vi er ikke blitt trodd.

Vi har hatt en mistanke (heller ikke den er noen gang blitt bekreftet), om at beskyldningene har rot i at daværende

nyhetsredaktør bor i et boligområde i Kongsberg som Kongsberg Tomteselskap har utviklingsansvaret for og der det har vært en del problemer knyttet til ferdigstilling av lekeplasser og uteområder.

MVA-saken – Metoderapport til Skup-prisen 2008 15

Denne dimensjonen ble grundig diskutert i redaksjonsledelsen helt i begynnelsen av prosjektet, og har i tillegg vært gjenstand for løpende vurderinger underveis. Konklusjonen på dette var at hvis du i Kongsberg blir inhabil av å bo i et område som utvikles eller har vært utviklet av Kongsberg Tomteselskap, så vil dette ramme mange mennesker. Nærmere 2100 husstander eller hver 4. innbygger i Kongsberg bor i hus eller leiligheter hvor tomteselskapet har stått for tomteopparbeidelsen. Men vi har vært svært tydelige og åpne på, både internt i redaksjonen og utad, at nyhetsredaktøren var inhabil i alle saker som angikk det spesifikke boligområdet som han selv bor i. Derfor var overraskelsen stor da daglig leder i Kongsberg Tomteselskap, gjentatte ganger sommeren 2008 insisterte på å snakke om dette boligfeltet, og sa at han nok kunne ha sørget for en raskere asfaltering av dette området enn hva tilfellet var. Selv om nyhetsredaktør gjentatte ganger forsøkte å avvise dette som tema, fortsatte Svensson å snakke om det og ga inntrykk av at han gjerne ville hjelpe Stormark. Vi diskuterte lenge om vi skulle kjøre en nyhetssak på det som kunne oppfattes som et tilbud om en motytelse, og gjennomførte senere ett intervju der vi blant annet forsøkte å fremprovosere en reaksjon fra Svensson, for å se om tomteselskapets daglige leder gikk lenger med sitt tilbud om å hjelpe og om vi kunne røyke ut hvorvidt han hadde ment å ville kople de to temaene sammen. Oppfølgingsintervjuet førte ikke fram, og vi valgte derfor å la saken ligge i spaltene. Men vi reagerte likevel formelt, ved å fremføre en muntlig protest overfor daglig leder, med styrets leder og nestleder tilstede, hvorpå styreleder blåste ut til svar: Du ble touchet litt i en privat samtale mellom deg og Hasse og det får du pinadø finne deg i. Han finner seg i mye han, fra oss og andre. Men du har jo hatt ei hel avis å brette deg ut i. Det har ikke reflektert deg at noen kan føle det ubehagelig? Ferdig med det. Jeg vet hva som er rett.

8. TIDSBRUK OG KOSTNADER

Det er trolig gått med sammenlagt ni månedsverk eller mer på
prosjektet.

Kongsberg 21. januar 2008

Per Skøien

Nyhetsredaktør